

УДК 796:378.011

М. В. Кричфалушій – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри спортивних ігор Волинського національного університету імені Лесі Українки;
Ю. М. Соляник – старший викладач кафедри педагогіки і психології та суспільних наук Карпатського інституту підприємництва (м. Хуст)

Уявлення студентів-першокурсників про пріоритетні ціннісні орієнтації вчителя фізичної культури

*Роботу виконано на кафедрі спортивних ігор
ВНУ ім. Лесі Українки*

Проаналізовано систему цінностей та подано результати емпіричного дослідження пріоритетних ціннісних орієнтацій учителя фізичної культури. Виявлено, що високий рівень знань про пріоритетні ціннісні орієнтації вчителя фізичної культури мають 20,2 % студентів-першокурсників; середній – 42,4 %, низький – 37,1 %.

Ключові слова: система цінностей, ціннісні орієнтації, особистість, пріоритетні ціннісні орієнтації вчителя фізичної культури.

Кричфалушій М. В., Соляник Ю. М. Представление студентов-первокурсников о приоритетных ценностных ориентациях учителя физической культуры. В статье анализируется система ценностей и представляются результаты эмпирического исследования приоритетных ценностных ориентаций учителя физической культуры. Определено, что высокий уровень знаний о приоритетных ценностных ориентациях учителя физической культуры имеют 20,2 % студентов-первокурсников, средний – 42,4 %, низкий – 37,1 %.

Ключевые слова: система ценностей, ценностные ориентации, личность, приоритетные ценностные ориентации учителя физической культуры.

Krychfalushiy M. V., Solyanik Y. V. First-Year Students Perceptions About Priority Value Orientations of Teacher of Physical Culture. The article presents a meaningful analysis of values and value orientations and shows the results of empirical research priority value orientations of teacher of physical culture. Found that a high level of knowledge about the priority value orientation teacher of physical culture has 20,2 % of first-year students, the average – 42,4 % lower – 37,1 %.

Key words: values, value orientations, personality, priority value orientation of teacher of physical culture.

Постановка наукової проблеми та її значення. Аналіз останніх досліджень із цієї проблеми. Сучасні соціальні, економічні та політичні зміни в Україні передбачають активний пошук нових способів підготовки майбутніх учителів фізичної культури.

Труднощі соціально-економічного розвитку, які долає нині наша країна, відбилися на формуванні особистості майбутнього вчителя фізичної культури.

У Національній доктрині розвитку освіти України у XXI ст., у Державній програмі «Вчитель» окремо наголошується на потребі формувати особистість учителя відповідно до потреб сучасної практики, динамічних змін, що відбуваються в країні й світі.

Після входження в освітній і науковий простір Європи проблема цінностей та ціннісних орієнтацій студентської молоді залишається однією з найактуальніших у психолого-педагогічній науці.

Завдання освіти сьогодні – сформувати й оновити в студентської молоді систему цінностей, що реалізуються в діяльності, яка охоплює всі сфери життя.

Проблема цінностей та ціннісних орієнтацій привертає особливу увагу в переломні моменти епохи, вимагаючи від особистості визначення ставлення до мети життєдіяльності та засобів її досягнення. Орієнтація особистості на ті чи інші цінності – важливий регулятор соціальної поведінки індивіда.

Відомо, що цінності й ціннісні орієнтації особистості змінюються з часом у міру того, як у людей виникає потреба адаптуватися до нових умов соціального середовища. Проблема цінностей і ціннісних орієнтацій молоді в сучасних умовах надзвичайно значуща, насамперед у зв'язку зі зростаючими вимогами до формування активної творчої особистості, здатної знайти своє місце в житті, самовизначитися та реалізувати себе, а також у зв'язку з потребою визначити морально-духовний потенціал молодого покоління, чії цінності є відображенням цінностей суспільства.

Науковці довели, що цінності й ціннісні орієнтації кожної людини формуються під безпосереднім впливом членів сім'ї, друзів, педагогів, засобів масової інформації, культури, мистецтва, спорту, громадських та політичних організацій тощо.

Незаперечним є факт, що кожна нова доба породжує нові ціннісні орієнтири. Оновлення цінностей та ціннісних орієнтацій – закономірність розвитку суспільства, його культури в широкому розумінні цього поняття. Невизначеність нових цінностей, як свідчить сьогоднішня, породжує соціальну нестабільність, кризу моральності й духовності, нехтування правовими нормами, відсутність у загалу почуття громадянськості тощо.

Відомо, що цінності спрямовують і коригують діяльність людини в соціальному, духовному, професійному, особистісному просторі, у тому числі і її зусилля щодо збереження та зміцнення здоров'я.

У Міжнародній енциклопедії соціальних наук зазначено, що концепція цінності вперше згадується в теорії праці, яку розробили англійські економісти А. Сміт і Д. Рікардо; лише в 1920-ті роки її категорії й визначення з'являються в понятійному апараті суспільних наук.

Розглянемо поняття «цінностей» та «ціннісні орієнтації» в словниках, енциклопедіях і наукових працях філософів, психологів, педагогів, соціологів.

На думку Д. Граніна, цінність – це момент практичного ставлення до дійсності [5]. Відомий російський філософ В. Тугарінов розглядає цінності як «предмети, явища та їхні властивості, що потрібні (необхідні, корисні, приємні) членам певного суспільства як засоби задоволення їхніх потреб й інтересів, а також ідеї та спонукання як норма, мета або ідеал» [16].

Цінність – це поняття, яке несе в собі позитивне або негативне значення якогось об'єкта чи явища для суб'єкта та регулює його поведінку, уважає Н. Антонова [2].

Свого часу С. Рубінштейн зазначав, що «цінності – це не те, за що ми платимо, а те, заради чого живемо» [14]. Протягом життя відбувається постійний процес переоцінки цінностей, що є закономірним результатом перебудови стосунків людини зі світом.

У словниках, які вийшли за останні роки, поняття «цінностей» тлумачиться з різними нюансами. Так, у філософському енциклопедичному словнику воно визначається як «термін, що широко використовується у філософській й соціологічній літературі для визначення людського, соціального і культурного значення певних явищ дійсності» [17].

У «Педагогічному словнику» за редакцією М. Ярмаченка подано таке тлумачення поняття цінність: «Цінність – позитивна чи негативна значущість об'єктів довкілля для людини, класу, суспільства в цілому, що визначається не їх властивостями, а їх залученням у сферу людської життєдіяльності, інтересів і потреб, соціальних відносин» [10].

Деякі вчені (Л. Архангельський, М. Каган, І. Фролова та ін.) убачають у цінностях характер ставлення суб'єкта до об'єкта його діяльності або спілкування, у якому виявляється практичний бік взаємодії.

Цінності як психологічну проблему розглядали В. Алексеєва, М. Боришевський, Л. Ломако, О. Норевий, О. Сухомлинська та ін. У їхніх працях розроблено сучасні підходи до класифікації цінностей, їх ієрархії, розглянуто психологічні умови їх формування.

Український психолог І. Бех уважає, що людські цінності завжди є фактом бажання, а їх виховання рівнозначне їх переживанню, і кожна особисто вироблена цінність поза переживаннями взагалі неможлива [3].

У словнику академіка С. Гончаренка читаємо: «Ціннісні орієнтації – це вибіркова, відносно стійка система спрямованості інтересів і потреб особистості, зорієнтована на певний аспект соціальних цінностей» [4].

Учений довів, що, окрім цінностей, іншим центральним поняттям в аксіології виховання є ціннісні орієнтації.

Термін «ціннісні орієнтації» запозичено в педагогіку із соціології, проте сама категорія цінності, на якій ґрунтується, – одна з центральних у сучасному гуманітарному знанні та є сферою наукових інтересів філософів, психологів, мистецтвознавців, педагогів, теологів й ін.

У наукових працях таких відомих педагогів, як П. Блонський, К. Ушинський, С. Шацький, С. Русова, А. Макаренко, В. Сухомлинський, педагогічний аспект ціннісних орієнтацій представлений у зв'язку з формуванням у вихованців цих якостей у різноманітних видах діяльності.

Психологічні аспекти ціннісних орієнтацій розкрито в розвідках відомих психологів: Г. Костюка, Б. Ананьєва, І. Беха, О. Леонтєва, Л. Божович, С. Рубінштейна, Д. Узнадзе, Т. Яценко, Е. Помиткіна, Б. Ломова, Н. Чепелевої К. Абульхорова-Славської, Л. Романюка та ін. Ціннісні орієнтації вчені розглядають як елементи внутрішньої психологічної структури особистості, що визначають стратегічну мету життя індивіда.

Соціологічний напрям щодо вивчення ціннісних орієнтацій розкрито в дослідженнях І. Кона, І. Истошина, О. Здравомислова, М. Бобневої, В. Воздинської, Т. Бутківської, Н. Ішук, М. Кричфалушій та інших науковців.

Формування ціннісних орієнтацій відображено в наукових роботах Є. Бондаревської, М. Боришевського, Л. Валієвої, О. Вишневського, Н. Нікадірова, О. Сухомлинської, Н. Іщук, М. Кричфалушій, О. Набока, Л. Романюк й ін.

Слід зауважити, що поняття «ціннісні орієнтації» виражає функціональний аспект особистісного значення в процесі діяльності. У її основі лежить оцінка призначених суб'єктом значимих предметів, процесів і явищ для подальшої діяльності, що вибирає їх для формування, уточнення ціннісних орієнтацій, направлених на реалізацію особистих інтересів та інтересів системи, у яку включена особистість.

Філософський енциклопедичний словник визначає ціннісні орієнтації як «найважливіші елементи внутрішньої структури особистості, закріплені життєвим досвідом людини, усією сукупністю її переживань, і такі, що відокремлюють значуще, істотне для цієї людини від незначущого, неістотного» [17].

У психологічних словниках ціннісні орієнтації розглядаються по-різному: як поняття, яке виражає позитивну значущість для індивідів, предметів або явищ соціальної дійсності [11; 12].

На думку С. Єрмакової, ціннісні орієнтації – це спрямованість суб'єкта на діяльність і певні цінності [6].

У структурі людської діяльності ціннісні орієнтації пов'язані з пізнавальними, емоційними та вольовими її сторонами.

Відомий вітчизняний психолог Б. Ананьєв зазначав: «Є загальний центр, в якому збігаються дослідження психологів, соціологів та соціальних психологів. Цим загальним центром є ціннісні орієнтації груп або особистості, спільність цілей діяльності, життєва спрямованість чи мотивація поведінки людини» [15].

Однак, незважаючи на дослідження багатьох учених у цій сфері, залишається багато нерозв'язаних проблем щодо формування особистості майбутнього вчителя фізичної культури. Зокрема, немає єдиної думки стосовно сутності понять «цінності», «ціннісні орієнтації». Через велику різноманітність підходів і невизначеність цих понять учені-дослідники по-різному їх тлумачать, тому існують розбіжності.

Завдання дослідження – з'ясувати рівень знань про пріоритетні ціннісні орієнтації вчителя фізичної культури в студентів-першокурсників.

Організація та методи дослідження. У соціально-психологічному експерименті взяли участь 145 студентів першого курсу інституту фізичної культури та здоров'я Волинського національного університету імені Лесі Українки. Дослідження проводили протягом 2010–2011 рр., у ньому використано методику виміру ціннісних орієнтацій М. Рокіча.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Важливою ланкою у формуванні майбутнього вчителя фізичної культури є становлення його ціннісних орієнтацій – однією з важливих психологічних характеристик особистості, оскільки на сучасному етапі відбувається злам суспільних пріоритетів, що, зі свого боку, ускладнює моральний вибір молоді.

Студентські роки відрізняються інтенсивним перетворенням мотивації, системи ціннісних орієнтацій; цей вік – найважливіший період становлення характеру та інтелекту, підвищується інтерес до морально-духовних проблем: мети, способу життя, милосердя, обов'язку, любові тощо. Сучасне українське студентство є прямим продовженням глобальних впливів, мінливих соціальних умов, що характеризується невизначеністю, «розмитістю» цінностей, ціннісних орієнтацій, відсутністю глибоких світоглядних підстав тощо.

Під час дослідження ми визначили три рівні знань про пріоритетні ціннісні орієнтації вчителів фізичної культури в студентів-першокурсників, умовно назвавши їх високим, середнім, низьким.

Високий рівень знань про пріоритетні ціннісні орієнтації вчителя фізичної культури в досліджуваних студентів характеризується гнучким їх розумінням.

Середній рівень цих знань має описовий характер, понятійний апарат – недостатній.

Низький рівень визначається обмеженими знаннями.

Високий рівень сформованості знань про пріоритетні професійні ціннісні орієнтації вчителя фізичної культури зафіксовано у 20,2 % досліджуваних, середній – у 42,4 % і низький – у 37,1 %.

Крім того, нас цікавило, як студенти розуміють такі поняття, як термінальні й інструментальні цінності. Аналіз отриманих даних показав, що 71,3 % першокурсників пояснюють їх досить вузько.

Ми встановили, що серед термінальних цінностей найбільш значимими в студентів-першокурсників є такі, як здоров'я, матеріальна забезпеченість, розвиток, любов, розваги, продуктивне життя, наявність вірних друзів. Серед найбільш значимих інструментальних цінностей домінують високі запити (37,4 %), відповідальність (22,1 %), незалежність (20,5 %), широта поглядів (19,1 %).

Крім того, у студентів було завдання – визначити пріоритетні ціннісні орієнтації для вчителя фізичної культури. Аналіз результатів засвідчив, що більшість опитаних респондентів першого курсу на перше місце поставили покликання бути вчителем фізичної культури (25,1 %), на друге – любов до дітей (23,5 %), на третє – професійну компетентність (20,9 %), на четверте – уміння розуміти учня (16,5 %), на п'яте – самостійність як незалежність в оцінках та судженнях (14,3 %).

Висновки. На підставі отриманих результатів можна стверджувати, що рівень знань студентів-першокурсників про пріоритетні ціннісні орієнтації вчителя фізичної культури може вважатися задовільним. Проте більшість респондентів мають обмежені знання про пріоритетні педагогічні ціннісні орієнтації вчителя фізичної культури. Крім того, 45,6 % студентів-першокурсників на перше місце ставлять матеріальні цінності.

Перспективи подальших досліджень визначаються потребою обґрунтування педагогічних умов щодо формування ціннісних орієнтацій у студентів – майбутніх учителів фізичної культури.

Список використаної літератури

1. Ананьев Б. Г. Избранные психологические труды / Б. Г. Ананьев. – М. : Педагогика, 1980. – Т. 1. – С. 45.
2. Антонова Н. О. Особливості ціннісних орієнтацій студентів / Н. О. Антонова // Гуманізація навчально-виховного процесу : наук.-метод. зб. – Слов'янськ : [б. в.], 2000. – Вип. VII. – С. 56–63.
3. Бех І. Д. Духовні цінності в розвитку особистості / І. Д. Бех // Педагогіка і психологія. – 1997. – № 1. – С. 124.
4. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – К. : [б. в.], 1977. – С. 357.
5. Гранин Ю. Д. Социальное познание и оценка / Ю. Д. Гранин. – М. : Наука, 1982. – С. 115–132.
6. Єрмакова С. С. Формування професійно-педагогічних цінностей у майбутніх учителів початкових класів : автореф. дис. ... канд. пед. наук / С. С. Єрмакова. – Одеса, 2003. – 17 с.
7. Іщук Н. М. Цінності й ціннісні орієнтації в структурі духовного виховання студентів / Н. М. Іщук // Проблеми педагогічних технологій : зб. наук. пр. – Луцьк : [б. в.], 2004. – № 1. – С. 32.
8. Кандикова Т. А. Особливості динаміки ціннісних орієнтацій студентів-психологів : автореф. дис. ... канд. психол. наук / Т. А. Кандикова. – Одеса, 2002. – 17 с.
9. Краткий психологический словарь. – М. : Педагогика, 1985. – С. 389–390.
10. Педагогічний словник / за ред. М. Д. Ярмаченка. – К. : Пед. думка, 2001. – 514 с.
11. Психологический словарь. – М. : Педагогика, 1983. – С. 400.
12. Психологічний словник. – К. : Вища шк., 1982. – С. 209.
13. Романюк Л. В. Психологічні чинники розвитку ціннісних орієнтацій студентської молоді : автореф. дис. ... канд. психол. наук / Л. В. Романюк. – К., 2004. – 16 с.
14. Рубинштейн С. Л. Человек и мир / С. Л. Рубинштейн // Проблемы общей психологии. – Изд. 2-е. – М. : Просвещение, 1976. – 416 с.
15. Скок М. А. Ціннісні орієнтації особистості сучасного студента / М. А. Скок // Вісн. Черніг. держ. пед. ун-ту. Серія : Психологічні науки – 2002. – Вип. 11. – С. 128–132.
16. Тугаринов В. П. Избранные философские труды / В. П. Тугаринов. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1988. – С. 26.
17. Философский энциклопедический словарь. – М. : [б. и.], 1983. – С. 765.
18. Франкл В. Человек в поисках смысла / В. Франкл. – М. : Прогресс, 1990. – 268 с.

Адреса для листування:
43024, Луцьк, просп. Молоді, 8 а / 72.

Статтю подано до редколегії
16.05.2012 р.